

Betalningsmottagares ansvar för uppdragstagares återbetalningsskyldighet – analys

Analys

Högsta domstolen 2022-05-03, mål nr [T 723-21](#) (Den kinesiska investeringen)

Ett avtal binder bara avtalsparterna. Ett åtagande binder bara den som gör åtagandet. Det är i det närmaste självklara principer i svensk rätt. De prövades – och befästes – i Högsta domstolens dom i målet som har döpts till Den kinesiska investeringen. Principen att varje rättssubjekt ansvarar enbart för sina egna förpliktelser står således fast. JP Infonets expert Jon Kihlman har analyserat domen.

SAKFÖRHÅLLANDENA

I juli 2017 slöts ett uppdragsavtal enligt vilket ett bolag skulle investera pengar för en privatpersons räkning. Uppdragstagaren instruerade uppdragsgivaren att betala in pengarna till uppdragstagarens moderbolag. Styrelsen i uppdragstagaren var identisk med styrelsen i betalningsmottagaren. I båda fallen bestod den av en enda person.

Avtalet innebar initialt att pengarna skulle investeras i en hotellverksamhet. Senare kom det i stället att innebära att investeringen skulle avse andra objekt. Avtalet innebar också att uppdragsgivaren hade rätt att få tillbaka sina pengar om ingen investering kom att genomföras.

När återbetalning aktualiserades visade det sig att uppdragstagaren inte kunde betala tillbaka några pengar. Uppdragsgivaren vände sig därför mot betalningsmottagaren – moderbolaget – som vägrade betala.

FRÅGAN I MÅLET

Frågan i målet – som anges i domens punkt 9 – var om, och i så fall under vilka förutsättningar, en anvisad betalningsmottagare är återbetalningsskyldig gentemot betalaren, se härtill även punkt 25. Indirekt berörde målet även frågan om ansvarsgenombrott, i första hand enligt [25 kap. aktiebolagslagen](#), se punkt 7. Den frågan kom emellertid inte att prövas separat.

GRUNDER

Uppdragsgivarens talan grundades enligt vad som anges i punkt 7 på att betalningsmottagaren var redovisningsskyldig för mottagna medel och därför skyldig att återbetala dem i första hand eftersom bolaget hade tillträtt uppdragsavtalet och i andra hand eftersom bolaget när det tog emot pengarna var i ond tro beträffande syftet med betalningen.

Innebörden i den angivna redovisningsskyldigheten angavs inte närmare. Det är måhända inte så konstigt, eftersom det – som Högsta domstolen (HD) påpekar i punkt 11 – inte finns någon entydig definition av begreppet. Det var emellertid enligt HD tydligt att det som åsyftades var en skyldighet att betala tillbaka medel som inte hade kommit till avsett ändamål, det vill säga inte hade kommit att investeras i enlighet med uppdragsavtalet, se punkt 10. Skyldigheten att redovisa aktualiseras av naturliga skäl framför allt om en del av beloppet inte kan återbetalas. Då behöver gäldenären förklara varför så inte kan ske.

UNDERRÄTTERNA

Både tingsrätten och hovrätten ogillade uppdragsgivarens talan. Som anges i punkt 6 ansåg ingen av underrätterna att betalningsmottagaren hade någon redovisningsskyldighet gentemot uppdragsgivaren.

HÖGSTA DOMSTOLEN

HD redogör i punkterna 10–23 för olika fall i vilka återbetalningsskyldighet kan förekomma. Först (punkterna 10–13) görs en del allmänna anmärkningar. Därefter behandlas återbetalningsskyldighet i anslutning till uppdrag (punkterna 14–20) och betydelsen av intressegemenskap (punkterna 21–23). Momenten behandlas i det följande var för sig.

ALLMÄNT OM ÅTERBETALNINGSSKYLDIGHET

Återbetalningsskyldighet förutsätter naturligtvis att en föregående betalning har gjorts till den som kan vara återbetalningsskyldig. En sådan betalning har i allmänhet gjorts antingen på grund av ett avtalsförhållande eller av misstag. Misstagsbetalningarna – olika slag av *condictio indebiti* – berörs sist i punkt 12. Även det typiska avtalsförhållandet berörs i punkt 12 med särskild hänvisning till [18 kap. 1 § handelsbalken](#). Olika lagbestämmelser om redovisningsskyldighet – och i förlängningen den måhända viktigare återbetalningsskyldigheten – berörs i punkt 11.

Avsnittet avslutas i punkt 13 med det tämligen banala konstaterandet att det emellanåt kan följa av ett avtal "att mottagna medel under vissa förhållanden ska betalas tillbaka till den ursprungliga betalaren". Allt annat vore onekligen märkligt!

ÅTERBETALNINGSSKYLDIGHET I ANSLUTNING TILL UPPDRAG

När betalningen görs till uppdragstagaren uppkommer knappast några problem, eftersom uppdragstagaren är bunden av sitt avtal med uppdragsgivaren. Så länge det följer av avtalet, ska återbetalning ske när förutsättningarna därför är för handen. Och när det följer av avtalet att återbetalning inte ska ske, har uppdragsgivaren rätt att behålla pengarna.

När betalningen har gjorts till någon annan än uppdragstagaren torde det i allmänhet, såsom anges i punkt 14, finnas ett avtal mellan uppdragstagaren och betalningsmottagaren enligt vilket så ska ske. I princip ska emellertid anspråk på återbetalning riktas mot uppdragstagaren, som i sin tur får kräva av sin avtalspart – betalningsmottagaren – att denna betalar tillbaka. Som anges i punkt 15 får betalningsmottagaren närmast betraktas som ett ombud för uppdragstagaren och har som sådant inte något ansvar gentemot uppdragsgivaren för uppdragstagarens återbetalningsskyldighet.

Undantag från den sålunda angivna huvudregeln finns emellertid i några i punkterna 17–20 angivna situationer. Den första av dem (punkt 17) är när betalningsmottagaren träder in i uppdragsavtalet och således gör ett självständigt åtagande gentemot uppdragsgivaren. Det kan göras uttryckligen, men kan också följa av "andra avtalsgrundande omständigheter".

Den andra situationen behandlas i punkt 18. Betalningsmottagaren kan åta sig en betalningsförpliktelse gentemot uppdragsgivaren utan att samtidigt träda in i avtalet. Även det kan naturligtvis göras uttryckligen eller följa av "andra avtalsgrundande omständigheter" (eller snarare andra omständigheter, eftersom något avtal inte ens fingeras).

Skillnaden mellan de båda alternativen är egentligen knappast frågan om att träda in eller inte träda in i avtalet, utan snarare om att det åtagande som görs omfattar både själva naturaförpliktelsen och en penningförpliktelse eller bara penningförpliktelsen. När naturaförpliktelsen i praktiken är att betala tillbaka en summa pengar, spelar distinktionen rimligtvis ingen roll.

I punkt 19 behandlas situationen att uppdragstagaren och betalningsmottagaren genom ett så kallat tredjemansavtal berättigar uppdragsgivaren till betalning från betalningsmottagaren. Ett sådant berättigande tredjemansavtal anses enligt svensk rätt kunna skapa en självständig rätt för tredje man (här uppdragsgivaren).

Möjligheten till direktkrav – krav mot en gäldenär i "bakre led", såsom en tillverkare, i stället för en gäldenär i "främre led", såsom en distributör – berörs i punkt 20.

BETYDELSEN AV INTRESSEGEMENSKAP

I målet var det uppenbart att det fanns en intressegemenskap mellan betalningsmottagaren och uppdragstagaren; den förra ägde samtliga aktier i den senare och samma person utgjorde styrelse i de båda bolagen. I punkt 21 anges med hänvisning till handelsbolagslagen att en sådan intressegemenskap ibland i lag anges medföra ett solidariskt ansvar. HD anger därefter att utgångspunkten utan någon sådan lagregel emellertid "måste ... vara att förekomsten av en intressegemenskap inte har någon självständig rättslig betydelse" och att varje rättssubjekt därför som huvudregel ansvarar enbart för sina egna förpliktelser.

Att den principen gäller även för aktiebolag – och även i koncernförhållanden – är närmast en självklarhet. Det är ju trots allt en huvudsaklig idé – för att inte säga den huvudsakliga idén – med aktiebolag: Ägarnas ansvar begränsas till det investerade kapitalet. Som anges i punkt 22 finns visserligen exempel i rättspraxis på undantag, men för dem krävs ett tämligen grovt missbruk av den ansvarsbegränsning som ligger i aktiebolagskonstruktionen.

BEDÖMNINGEN I DET ENSKILDA FALLET

I det enskilda fallet bedömer HD först (punkterna 27–31) uppdragsgivarens påstående om att betalningsmottagaren hade tillträtt avtalet mellan uppdragsgivaren och uppdragstagaren. Den som

bevisning åberopade dokumentationen går enligt HD visserligen att tolka så som uppdragsgivaren påstår, men ger ändå inte något tydligt – och tillräckligt – stöd för att betalningsmottagaren "avsåg att träda in i avtalet".

HD behandlar därefter (punkterna 32–36) frågan om betalningsmottagaren ändå på något sätt – i första hand genom sin onda tro – hade ådragit sig återbetalningsskyldighet. Med ond tro avses att vetskapen om vissa omständigheter i sig ges juridisk betydelse. Vetskap om samma omständigheter som inte ges juridisk betydelse sägs i stället vara "god". Även om ordvalet antyder det, har begreppsparet således inget att göra med om en person är ond eller god.

Det var bara en person som utgjorde styrelse i uppdragstagaren. Samma person var också ensam styrelseledamot i betalningsmottagaren. Det är därför uppenbart att betalningsmottagaren kände till allt som uppdragstagaren kände till. Trots det upprätthåller HD huvudprincipen att aktieägare inte ansvarar för ett aktiebolags förpliktelser med mer än aktiekapitalet och att den gäller även när aktiebolaget är ett helägt dotterbolag i en koncern.

OBEHÖRIG VINST

Utgången i målet innebär att betalningsmottagaren – som ägde 100 procent av aktierna i och hade samma styrelse som uppdragstagaren – utan motprestation får behålla de pengar som uppdragstagaren i och för sig rimligtvis var skyldig att betala tillbaka. Det kan man onekligen ha synpunkter på.

I målet prövas inte om en sådan förmögenhetsöverföring skulle innebära att betalningsmottagaren gjorde en obehörig vinst. Det är synd. En prövning av den frågan skulle nog ha varit mer spännande än det krassa konstaterandet i domens punkt 21 att varje rättssubjekt ansvarar enbart för sina egna förpliktelser.

[Jon Kihlman](#)

Advokat, jur. dr

OM DOKUMENTET

Senast uppdaterad

2022-08-23

Utgivare

JP Infonet

[Jon Kihlman](#)
Advokat,
jur.dr

Författad av